

KAKO SO STANOVALI NAŠI PREDNIKI

***RAZISKOVALNA NALOGA
ZGODOVINSKI KROŽEK
OŠ IVANA SKVARČE
ZAGORJE OB SAVI***

Šolsko leto 1999 / 2000

RUDARSKA STANOVANJA

Raziskovali so mladi zgodovinarji : Alja Bebar , Maruša Agrež , Nina Beja ,
Urška Potočnik , Darja Pikelj , Barbara Brečko , Staša Bregar, Špela Hiršel,
Natalija Ložak , Žiga Ašič , Boris Beja, Andrej Praznik.

Računalniška obdelava : Jakob Režun

Lektorica : Amalija Kuder

Mentorici : Milena Zupančič , Ana Renko

I. NAMEN NALOGE

Danes si življenja brez elektrike, tople vode, centralnega ogrevanja ter raznih gospodinjskih aparatov v naših vse večjih in udobnejših stanovanjih ne znamo predstavljati.

Na sprehodu po našem mestu pa človek opazi tudi stare hiše z majhnimi okni, ki že na zunaj kažejo podobo neudobnih stanovanj.

Člani zgodovinskega krožka smo se vprašali , kdo je živel v teh stanovanjih in kakšno je bilo življenje v njih .

Stanovanje v Okrogarjevi koloniji danes

II. UVOD

Zgodovinski arhiv v Celju hrani gradbene načrte, lokacijske skice stanovanjskih hiš, uporabna dovoljenja ter zapiske ogledov stavb. Dokumente je naročila Trboveljska premogovna družba oziroma Rudnik Zagorje.¹

Rudarska stanovanja so gradili že v času Avstro-Ogrske, v kraljevini Jugoslaviji in v SFRJ. Pravico do stanovanj so dobili delavci in uslužbenci rudnika. Sestavili so listo, po kateri so dodeljevali stanovanja.²

Mesto Zagorje je nastalo iz več naselij. Rudniške Toplice so se stiskale ob potoku Medija in pod hribom »Pod skalo«, kmečke in obrtniške hiše okoli župne cerkve pa so sestavljale staro jedro vasi Zagorje. Kraja sta bila oddaljena drug od drugega le 15 minut hoda. Povezovali sta ju deželna cesta in rudniška železnica.

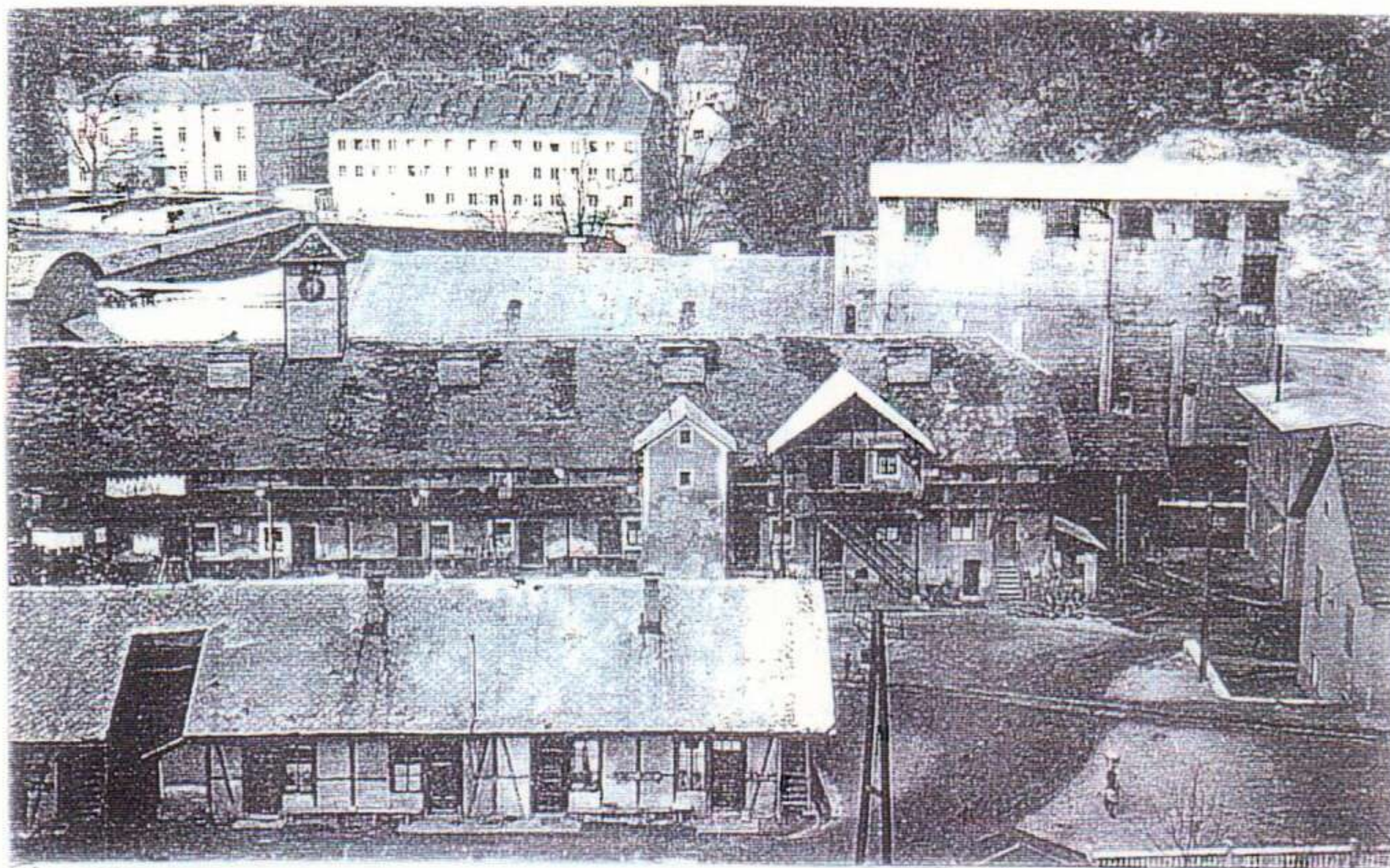

Toplice in Zagorje med obema vojnama

Po letu 1900 so začeli odpirati jamo Kotredež v Toplicah. Staro separacijo so zamenjali z novo – premog so prali. Opustili so izvažanje premoga s konji in prešli na bencinske lokomotive. Zgradili so

termoelektrarno, ki je rudniškim napravam dajala električno energijo in razsvetljavo. Zaradi rasti proizvodnje premoga in števila zaposlenih so se povečale tudi potrebe po stanovanjih.³

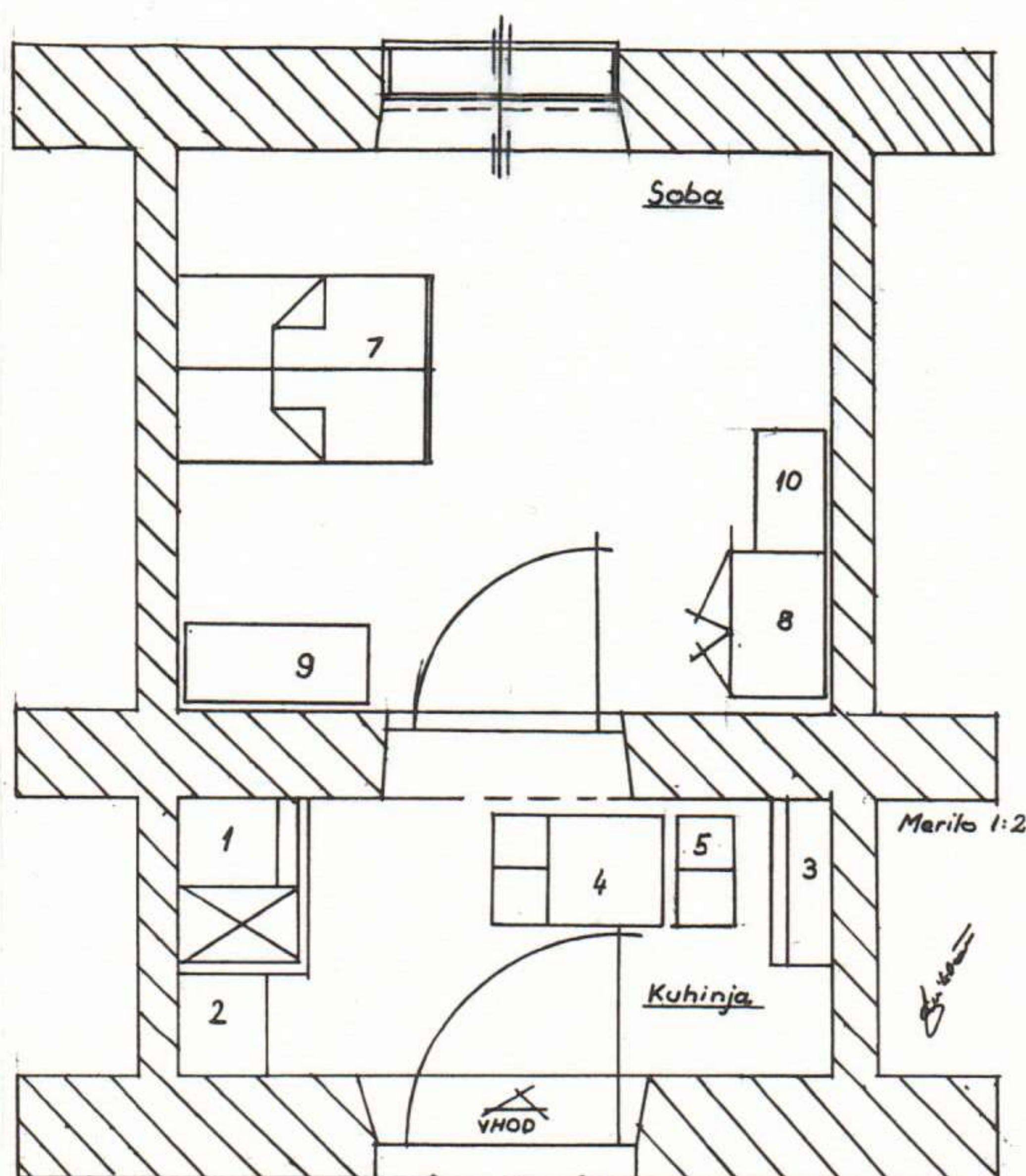
Starejša rudarska stanovanja so bila v enostavnih pritličnih hišah. Kasneje so zgradili dvonadstropne hiše iz opeke, z lesenimi stopnišči in ganki, skupnimi balkoni.

Rudarska stanovanja *Pod uro*

III. PRVA DELAVSKA KOLONIJA V ZAGORJU

Prvo delavsko kolonijo – BAUERJEVO (danes Okrogarjevo) so zgradili v Toplicah nad rudniškimi obrati. Obsegala je 22 hiš v štirih vrstah. Hiše je sestavljalo štiri ali šest stanovanj. Vsaka družina je imela kuhinjo in sobo, imenovano *cimer*.

Tloris in oprema rudarskega stanovanja v koloniji med obema vojnama :

kuhinja : 1 zidan štedilnik
2 zaboj za premog
3 omara za živila in posodo
4 miza
5 stoli

soba : 7 zakonska postelja
8 omara
9 predalnik
10 skrinja za perilo

V kotu kuhinje je bil zidan štedilnik s *čelešnikom*, *šporhet*, kjer so sušili perilo, majhni otroci pa so se na njem gregli. Del štedilnika sta bila tudi *kestel*, v katerem so gregli vodo, in pečica, *ror*. Nad štedilnikom je visela *zajemalka*, *šefla*, ob njem pa je stal *zabojnik* za premog in drva, *kolemkišta*. Nad zabojnik so ženske obesile okras, *vančonar*. To je kos belega blaga, običajno je bil iz bombaža, na katerega so gospodinje vezle pregovore,

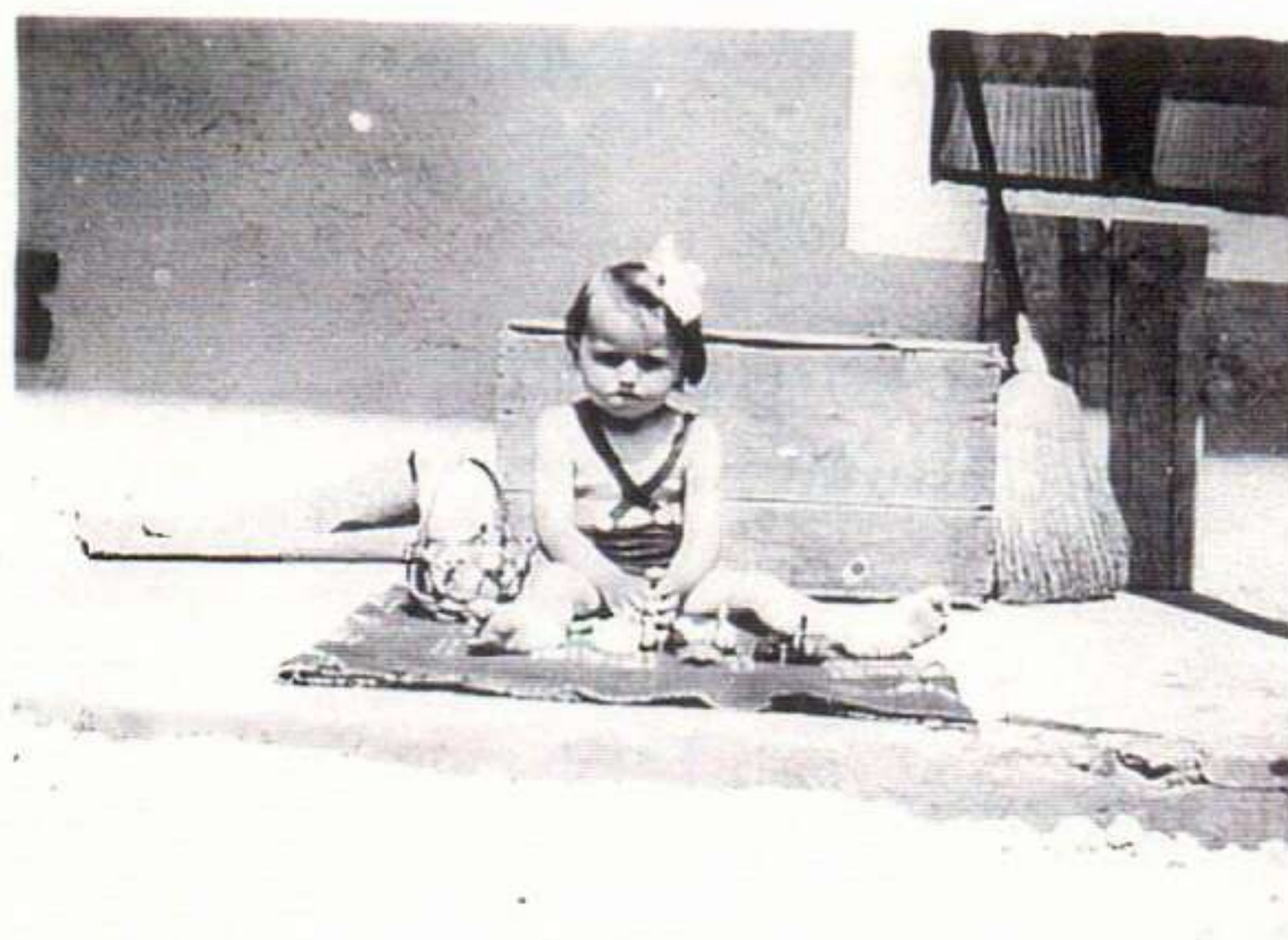

BAUERJEVA, DANES OKROGARJEVA KOLONIJA

kot na primer: »Rana ura – zlata ura«, » Kjer se dela vse nedelje, tam se sreča mimo pelje!«.

Zidan štedilnik v Okrogarjevi koloniji danes

Zaboj za premog in drva pred stanovanjem

Kredenca v majhni kuhinji

V omari za posodo, *kredenci* so bili spravljene lonci, *piskri*, krožniki, *talarji*, strgalo, *ribežen*, pokrovke, *rene*, mlinček za kavo, *kofemalen*, likalnik, *peglezen*.

Mlinčki za kavo

Likalniki

Na sredi kuhinje je stala miza, *meterga*, v kateri je gospodinja mesila kruh. Enkrat tedensko so kruh iz »enotne« moke pekle v krušni peči, ki je stala nasproti stanovanja. Ob praznikih se je v peči znašla tudi potica.

Miza , meterga

Ob plačilnih dnevih , dvakrat na mesec, so šle s košem po *fasengo* : olje, sol, sladkor, testenine. Kupovali so v rudniškem konzumu pri Mihelčiču ⁴.

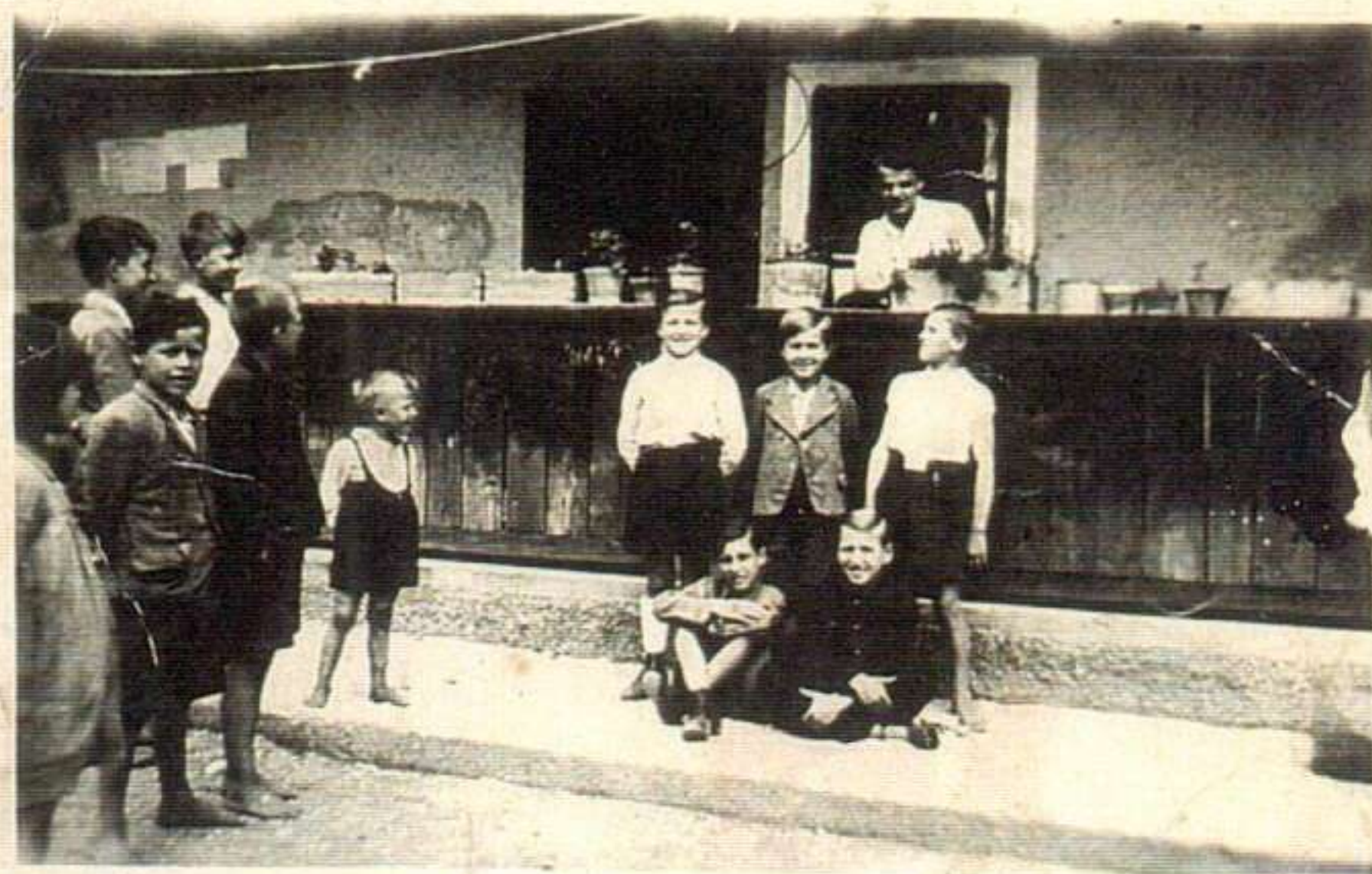

Rudniški konzum in bratovska skladišnica

V kuhinji so preživeli največ časa. Za zajtrk je gospodinja pripravila belo ali črno kavo, močnik, žgance. Pogosto je bila na mizah jed, ki so jo imenovali *funšterc* ali knapovsko sonce. Ženske so jo naredile iz vode, moke in soli, v nekoliko premožnejših družinah pa iz mleka, moke, soli in jajc, včasih so vmes naribali tudi jabolko. Čas kosila so prilagodili delavniku očeta – knapa. Jedli so krompir, repo, zelje, fižol. Za te preproste jedi niso uporabljali vilic in nožev. Stoli ob mizi so bili brez naslonjal, tako imenovani *štokarli*. Zvečer so spet kuhali kavo in jedli *funšterc*. Pozimi in ob slabem vremenu so v kuhinji igrali karte (šnops, durak), domine ali špano. Zvečer so prižgali luč, žarnico z emajliranim senčilom. Električna v stanovanju je bila samo za razsvetljavo.⁵

Rudarske družine so bile številčne. Otroci so se igrali okoli hiše, se potepali po bližnjih gozdovih in travnikih. Delali so frače, gugalnice in igrali na glavnik. Pogosto so se igrali ravbarje in žandarje. Starejši fantje so uživali ob brcanju žoge. Deklice so se igrale z doma narejenimi

punčkami, skakale so s kolebnico ali *tancale*, starejša dekleta pa so pletla, vezla, šivala in pomagala materam pri gospodinjskih delih.

Otroci so se igrali pred stanovanji

Tekoče vode v stanovanjih ni bilo. Perilo so prali ob bližnjih studencih. Po 1. svetovni vojni so v Toplicah zgradili krožni vodovodni sistem. Na koncu vsake vrste je bil vodnjak, kamor so hodili po vodo, ženske pa prat. Pred hišo so v škafih ali banjah namakale perilo, ga mencele na *riflmašinah* in kuhale v *žehtnih piskrih* na štedilniku. Milo so kuhale doma, iz loja z dodatki, ki so jih kupili v lekarni.

Pranje perila na *riflmašini*

Ženske in otroci so se umivali doma, sredi kuhinje, v škafu ali banji. Moški so se po končanem *sihtu* umili v *vašhavi*, le redki so se umivali doma.

Rudniška umivalnica, *vašhava*, v času poplav leta 1928

Umivanje otrok v *lavorju*

Čez dan je v spalnici po nočni izmeni spal le oče. Poleg zakonske postelje so bili predalniki, *rajšpetli*, kjer so spali otroci. Podnevi so jih spravili pod posteljo. Spali so na slami ali ličkanju, *štrozaku*. Kasneje so kupovali vzmetnice, napolnjene z morsko travo, in jih imenovali *zegras*.⁶

V vzglavnike so dajali ovsene pleve, ker je dišalo in ni pikalo. Nad zakonsko posteljo je visela poročna slika. Skromno obleko in perilo so spravljali v omaro, *kosten*, in predalnik, *šublat kosten*. V spalnicah ni bilo peči. Lesena stranišča so bila zunaj, za vsako hišo le eno.

Žene rudarjev so hodile pomagat na bližnje kmetije, obdelovale vrtove, samske so delale na separaciji in v *lamparni*. Pridelovali so zelenjavo za vsak dan, pa tudi ozimnico. Na vrtovih so gojili potonike in nageljne. Rudarji so iz odpadnega lesa naredili kurnike, zajčnike, redili so tudi koze in prašiče.

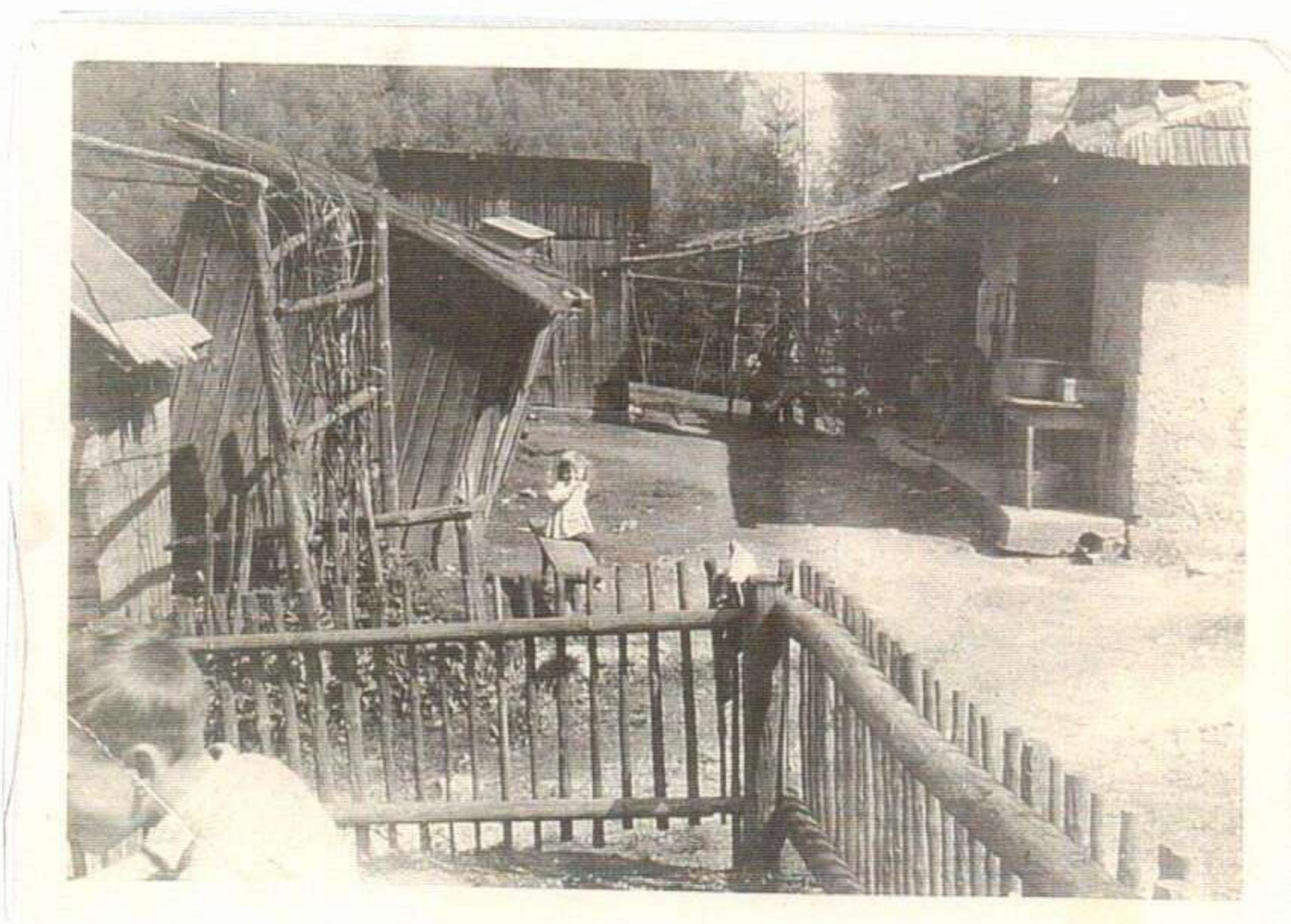
Obdelovanje vrta

Ženske, zaposlene v lamparni

Po napornem *sihtu* so moški posedali sredi kolonije v *parlamentu*, ob leseni mizi s klopmi. Po ustnih virih so na plačilni dan ali v nedeljo, ob steklenici vina, kartali ali politizirali. Med obema vojnama so mnogi rudarji imeli kolo, s katerim so se vozili na delo. Otroci koles niso smeli uporabljati.

Najstarejši prebivalci kolonije se spomnijo, da je imel rudnik posebne nadzornike, ki so bili zadolženi za nadziranje in uravnavanje življenja v rudniških stanovanjih. Njihove naloge so bile: opozarjanje na vzdrževanje in manjša hišna opravila, kot so zamenjava desk na stopnišču, praznjenje greznic in podobno.⁷

Zajčniki, kurniki,....

Purši pred gospodarskim poslopjem

Najslabše razmere so vladale v samskih domovih , *puršenhausih*. To so bile hiše z dolgimi spalnicami in majhno kuhinjo. *Purši* , kot so jim rekli, ki si sami niso znali ali hoteli kuhati, so bili pogosto preko *kamerada* pri njegovi družini na hrani.⁸

IV . STANOVANJA RUDNIŠKIH NADZORNIKOV IN URADNIKOV

Za rudniške uradnike in nadzornike so zgradili dvo- ali trosobna stanovanja. Pod Okrogarjevo kolonijo, ob industrijskem železniškem tiru, je bila vrsta pritličnih, vendar podkletenih stanovanjskih hiš. Stanovanja so bila večja in zato udobnejša, stranišče je bilo zunaj stavbe.

Pritlične hiše za rudniške uradnike

Zgradili so tudi večje stanovanjske hiše. Ena od njih, ki jo nekateri še danes poznajo pod istim imenom, je delovala tako mogočno, da so ji knapi nadeli ime Gršina.

Gršina , kjer sta bila tudi ravnateljstvo in glavna pisarna TPD

Druga takšna hiša je bila Vila. Načrte zanjo so leta 1922 naredili v Ljubljani . Obsegala je šest stanovanj za uradnike z družinami (dvoje stanovanj v vsakem nadstropju) ter sedem sob za samske uradnike. V vsakem nadstropju je bila kopalnica, stanovalci hiše pa so v prostem času lahko uživali na balkonih (dva v vsakem nadstropju).

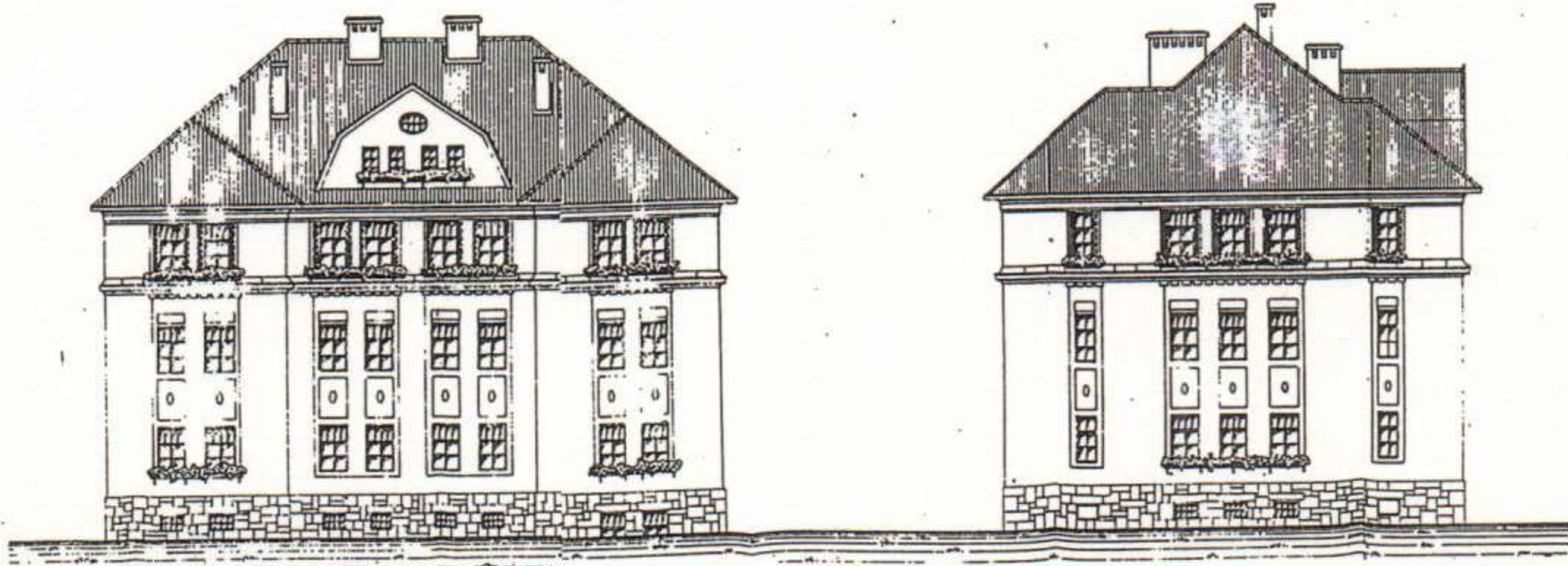
Poleg pralnice in šestih kleti, ki so uradnikom služile za shranjevanje ozimnice, sta bili v spodnjih stanovanjih še dve kopalnici. V njih so se po načrtih in pričevanjih sodeč po končanem *sihtu* umivali rudniški nameščenci.⁹

Nacrt stanovanjske hiše za uradnike ribovljanske premogokopne družbe v Zagorju.

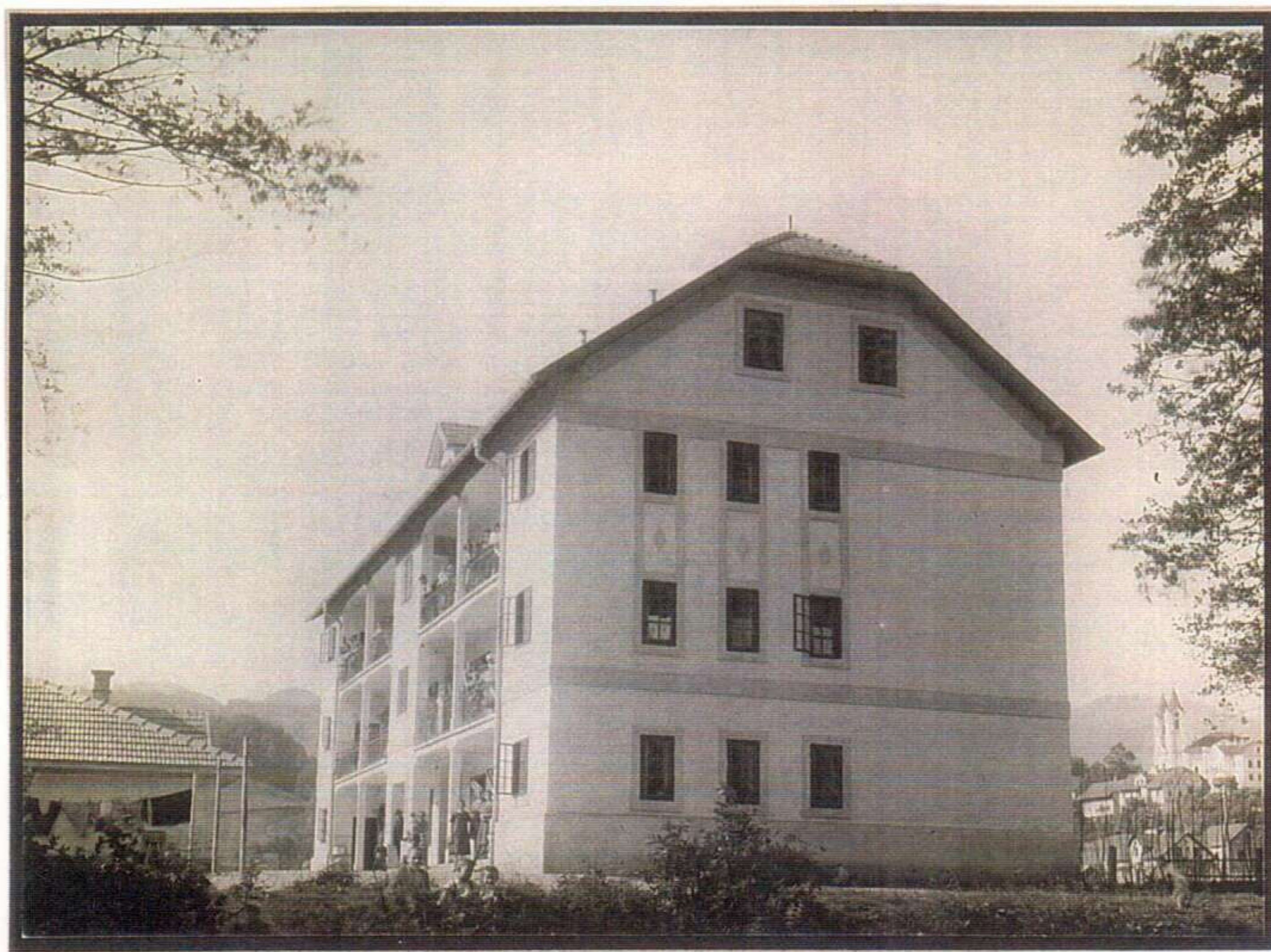
Sprednje lice

Stransko lice

V . PRVI STANOVANJSKI BLOK NA POLJU

Za rudniške delavce je ravnateljstvo TPD v Zagorju zgradilo novo osemnajstdružinsko stanovanjsko hišo, prvi stanovanjski blok v vasi Zagorje. Kljub nasprotovanju kmetov je Rudnik leta 1926 zgradil stavbo ob sotočju potokov Kotredeščica in Medija. Stavba je od železniškega tira oddaljena 16 m in nekaj več od deželne ceste. Hišo sestavljajo pritličje, in dvoje nadstropij, trikrat po šest stanovanj. Majhna stanovanja obsegajo le sobo, kuhinjo in shrambo, zunaj na hodniku je še stranišče, za vsako stranko posebej. Zadnja stran hiše je obrnjena proti potoku Mediji. Tam je tudi glavni in obenem edini vhod v stanovanje. Za stanovalce so ob hiši zgradili tudi gospodarsko poslopje s pralnico, krušno pečjo in drvarnicami.¹⁰

Stanovanjski blok Na polju, leta 1926

Stanovanja Na polju so bila v primerjavi s kolonijo večja in so imela shrambo. Tudi stranišč je bilo več. Lesene hodnike in stopnišča pa so zamenjali zidani. Zaradi gospodarske krize se v Zagorju ni več veliko gradilo. Z gradnjo stanovanjskih rudniških blokov so nadaljevali šele v petdesetih letih. Na polju so takrat zgradili štiri osemnajststanovanjske bloke in samski dom.

Polje , leta 1955

Prvi rojstni dan v novem rudniškem stanovanju

To so bila enosobna, povečini pa dvosobna stanovanja s kopalnico in balkonom. Štedilniki v kuhinji niso bili več zidani, sobe so imele lončeno peč, v kopalnici pa je bila peč na trda goriva z bojlerjem. Okna so bila večja, tridelna. V veži in kopalnici so bila tla betonska, v sobah pa je bil že parket. Območje okrog štedilnika in kopalnico so pred madeži zaščitili z oljnato barvo. Stene so bile beljene z apnom in okrašene z vzorcem, valcen.¹¹

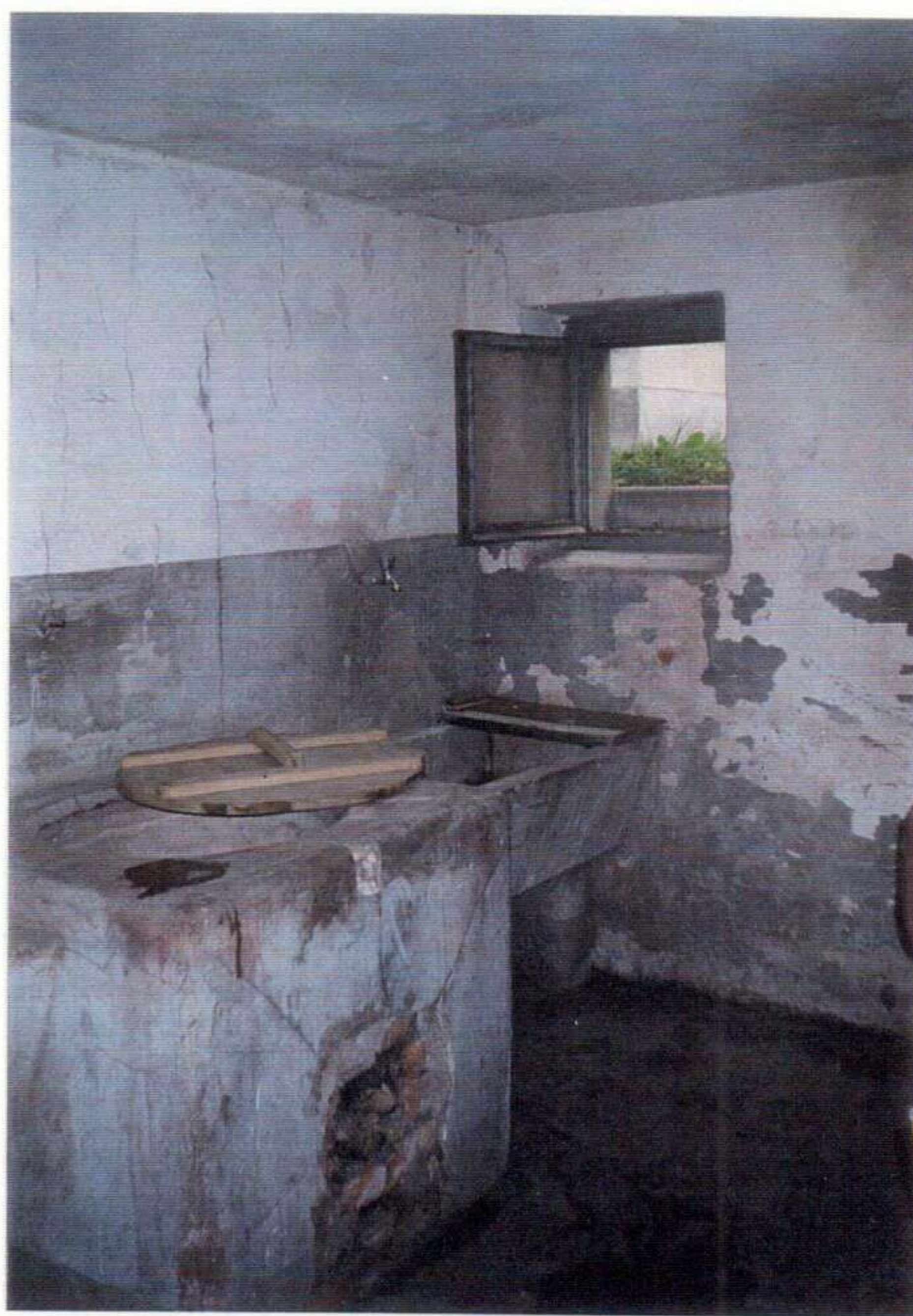

Poročna slika nad zakonsko posteljo

V kleti, ki je v stanovanjski hiši, so še danes drvarnica, pralnica in krušna peč, vendar jih ne uporabljajo več.

Krušna peč v kleti

Pralnica v kleti

VI. FARČNIKOVA KOLONIJA

Rudnik Zagorje je za svoje uslužbence zgradil stanovanjsko kolonijo v Potoški vasi, ob cesti Zagorje – Kotredež.

Vse hiše so v glavnem dvojčki, grajene tipsko. Obsegajo tri večje skupine hiš, skupaj jih je sedemnajst. So podkletene, enonadstropne, krite s streho dvokapnico. V kleti so prostor za kurjavo, pralnica in shramba, v pritličju pa kuhinja. Prvo nadstropje obsega dve spalnici, kopalnico in hodnik. Strop nad kletnimi prostori je iz železobetona, vsi ostali stropi pa so zgrajeni iz lesa.

Rudnik Zagorje je gradbeno dovoljenje dobil junija 1946, kolonijo pa so zgradili v naslednjih dveh letih.¹²

Tek. št. <u>221</u>		Mesec: <u>Jan.</u> 1950	
za <u>Dinoršek Michael</u>			
Skupni zaslužek din		<u>2913</u>	
Odbitki:	Posamezno		
Socialno zavarovanje	<u>185</u>		
Uslužbenski davok	<u>166</u>		
Stanovanje	<u>40</u>		
Kurjava in dovoz			
Material			
Delavnica			
Kazni			
Udarniški delavniki			
Delavska kuhinja			
Alimenti			
Rudarska godba			
Cevljarna			
Zemljišče			
Redni predujem	<u>700.0</u>		
Izredni predujem			
Skupni odbitki	<u>1356</u>		
Cista plača			
Otroška doklada			
Skupno izplačilo			

1.554

Plačilni list s plačano stanarino

KOLONIJA

FARENIKOVA

Leta 1959 je Rudnik Zagorje zbral dokumentacijo, potrebno za gradnjo stanovanjskih blokov na drugi strani železniškega tira in glavne ceste. Z izgradnjo tega naselja je Zagorje zabrisalo še zadnjo sled tipičnega rudarskega mesta. K sodobnemu videzu so prispevali še številni moderni bloki in stolpnica.

Zagorje sredi 60.let

Tudi danes stanovanja na Polju, v Farčnikovi ter Okrogarjevi koloniji služijo svojemu namenu. V njih v glavnem domujejo priseljenci iz bivših jugoslovanskih republik ter nekaj starejših rudarskih upokojencev.

Staro rudarsko stanovanje z ganki služi svojemu namenu še danes

VII. ZAKLJUČEK

V naši dolini so številna rudarska stanovanja , in sicer v Toplicah, na Polju in v Potoški vasi .

S pomočjo gradbene dokumentacije, pisnih in ustnih virov, smo raziskali rudarska stanovanja, od najstarejših do tistih ,ki so bila zgrajena po 2. svetovni vojni.

Zagorski rudnik je deloval skoraj 250 let. Z večanjem proizvodnje se je povečevalo število zaposlenih, ki so potrebovali stanovanja.

Najstarejše rudarske hiše so zgradili v Toplicah, to so bile enostavne pritlične hiše.

Prva delavska kolonija je bila Bauerjeva ,v Toplicah, 22 hiš v štirih vrstah. Majhna kuhinja, soba, stranišče na koncu hiše – to je bilo rudarsko stanovanje, v katerem se je gnetla številna družina. Vse je bilo podrejeno urniku očeta – knapa. Če je delal ves mesec, je bila plača večja, velikokrat pa je lakota gledala skozi okna. Hrano so kupovali v rudniškem konzumu. Vrtovi, svinjaki in kurniki okrog kolonije pa kažejo, da so iskali možnosti za preživetje, kjer je bilo mogoče.

Rudniški uradniki, nadzorniki in drugi tehnični delavci so imeli večja stanovanja. Nekateri dvo- ali celo trosobna, s kopalnicami in balkoni. V stanovanju je bila tudi majhna soba za gospodinjsko pomočnico.

Najslabše razmere so bile v samskih domovih. Velike sobe in majhna kuhinja, kjer so nekateri *purši* kuhali.

Že pred drugo svetovno vojno so zgradili prvi stanovanjski blok v Zagorju na Polju. Bivalna kultura je bila na višji ravni kot v koloniji. Stranišča so bila na koncu hodnika, za vsako stanovanje posebej.

Po drugi svetovni vojni so nadaljevali z gradnjo na Polju. Zgradili so še štiri osemnajststanovanjske bloke in samski dom. Tudi ta stanovanja so bila večja kot v koloniji, pralnica in krušna peč je sta bili v stanovanjskem bloku.

Po letu 1960 so začeli graditi stanovanja ob glavni cesti proti železniški postaji . Tako je Zagorje počasi izgubljalo podobo tipičnega rudarskega naselja.

Po ogledu starih rudarskih stanovanj smo ugotovili, da je bivalna kultura še danes nizka. Nekaterih stanovanj niso prenavljali, drugod so zaprli le ganke in iz shramb naredili kopalnice. V teh predelih danes živijo priseljenci iz južnih republik nekdanje Jugoslavije, le redki, zlasti v koloniji, so domačini , upokojeni rudarji.

VII. LITERATURA IN VIRI

1. Zgodovinski arhiv Celje (ZAC), Občina Zagorje (1893-1941), škatle 1-6
2. ZAC, Pogodba o razdeljevanju rudniških stanovanj, škatla 49
3. Janko Orožen, Zgodovina Zagorja ob Savi, Zagorje 1980
4. Ustni viri, izjave starejših Zagorjanov, rezultati ankete
5. Ustni viri, izjave starejših Zagorjanov, rezultati ankete
6. Ustni viri, izjave starejših Zagorjanov, rezultati ankete
7. Ustni viri, izjave starejših Zagorjanov, rezultati ankete
8. Igor Vrišar, Rudarska mesta, Ljubljana 1963
9. ZAC, Občina Zagorje, gradbeni načrt stanovanjske hiše za uradnike, škatla 6
10. ZAC, Občina Zagorje, projekt, gradbeno dovoljenje, odločba, škatla 68,117
11. Ustni viri, izjave stanovalcev
12. ZAC, Občina Zagorje, zapisnik konference za ureditev stanovanjskih vprašanj, gradbeno dovoljenje, uporabno dovoljenje, škatle 1,7,8